

**Tracey A. Sowerby ve Christopher Markiewicz (ed.),
Diplomatic Cultures at the Ottoman Court, c.1500–1630,**

New York: Routledge, 2021, 9780367429324, 302 (xvi+286) s.

Ayşe Kılıç*

Routledge Yeniçağ Tarihi Araştırmaları Serisi'nin 2021 yılında yayımlanan son kitabı, *Diplomatic Cultures at the Ottoman Court, c.1500–1630* ismini taşımaktadır. Bu kitabın editörlüğünü, Oxford Üniversitesi'nden Tracey A. Sowerby ile Birmingham Üniversitesi'nden Christopher Markiewicz beraber üstlenmişlerdir. Editörler önsözde, kitap serisinin yayımlanmasına vesile olanlarla birlikte, kitabın taslak halini okuyarak katkı sağlayanlara teşekkür etmişlerdir. Daha sonra, bu kitapta yer alan makale sahibi yazarlar hakkında bilgi verilmiştir. Akabinde, editörler tarafından yazılan bir *Giriş* bölümü (s. 1-26) ile devam edilmiştir. Eser, *Persian Secretaries in the Making of an Anti-Safavid Diplomatic Discourse* (s. 27-52), *Languages of Diplomatic Gift-Giving at the Ottoman Court* (s. 53-84), *Art and Diplomacy: Pieter Coecke van Aelst's 1533 Journey to Constantinople* (s. 85-108), *Beyond Topkapı: Ottoman Diplomacy Through Venetian Eyes* (s. 109-131), *The Foundation of Peace-Oriented Foreign Policy in the Sixteenth-Century Ottoman Empire: Rüstem Pasha's Vision of Diplomacy* (s. 132-152), *The Benefits and Limits of Permanent Diplomacy: Austrian Habsburg Ambassadors and Ottoman-Spanish Diplomacy in the Second Half of the Sixteenth Century* (s.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, ayse.kilic@ogr.iu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7333-105X

153-173), *Without 'Conformitie of Companie': English Religious Identity and the Diplomatic Corps in Constantinople, 1578–1597* (s. 174-193), *The Tricks and Traps of Ad Hoc Diplomacy: Polish Ambassadors' Experiences of Ottoman Hospitality* (s. 194-216), *Sociability and Ceremony: Diplomats at the Porte, c.1550–1632* (s. 217-242) başlıklarını taşıyan dokuz bölümden meydana gelmiştir. Her bölümün sonunda, o yazıyla alâkalı dipnotlar yer almaktadır. *Kaynakça*, 243. sayfada başlayıp, 273. sayfada son bulmaktadır. Bölümlerdeki yazıların tamamının kaynakçası bir arada verilmiştir. Kitabın sonuna İndeks (s. 274-286) bölümü de ilâve edilmiştir.

Kitabın editörleri olan Tracey A. Sowerby ve Christopher Markiewicz'in birlikte kaleme aldıkları *Introduction: Constantinople as a Centre of Diplomatic Culture* başlığını taşıyan *Giriş* (s. 1-26) yazısı, kitabın içeriğine dair bilgi verme ve genel bir değerlendirme yapmaktadır. Bu kitapta, Bâbiâli özelinde diplomatik ilişkilere yaklaşım ele alınmış ve 16. yüzyılda İstanbul'un, Yeniçağ Avrasya diplomasisinin merkezi haline geldiği ifade edilmiştir. Hem Avrupalı hem de Avrupa dışından diplomatların bakış açısıyla yapılan çalışmalar bir araya getirilmiştir. Diplomatik müzâkerelerde rol oynayan Osmanlı diplomatlarının perspektifine de yer verilerek analiz yapılmıştır. Mukim elçiliklerin kurulma sürecinin incelenmesiyle birlikte, Osmanlı diplomatik usûlünün ve imparatorluk kültürünün gelişme gösterdiği senelere odaklanılmıştır. Bunun yanı sıra, 16. yüzyılda Osmanlı topraklarındaki genişleme neticesinde kültürel çeşitliliğin artış göstermesinin, Osmanlı siyasetini ve protokolündeki değişimi nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Editörler, kitapta yer alan yazarların, Osmanlılar'ın uyguladığı diplomasi usûllerini ve âdetlerini, merasim protokolünü, hediyeleşmeyi, kültürel açıdan etkileşimi, bilgi toplamayı ve diplomatik müzâkerelerde yer alanları nazar-ı dikkate alarak incelediklerini belirtmektedirler.

Christopher Markiewicz'in *Persian Secretaries in the Making of an Anti-Safavid Diplomatic Discourse* isimli makalesi kitabın birinci bölümünü (s. 27-52) oluşturmaktadır. Bu bölümde Markiewicz Osmanlı diplomasisini, Safevî hükümdarı Şah İsmail'in idare şeklinin tehditkâr bir hâl almasından sonra göç etmek zorunda kalan İranlı kâtipler özelinde incelemiş ve hem resmî hem de gayri resmî müzâkerelerde aldıkları roller üzerinde durmuştur. Kâtipler, Safevî Devleti'nin çeşitli kademelerinde çalıştıkları süre zarfında geliştirdikleri ağlar sayesinde, bilhassa İstanbul, Şam ve Buhara'da Safevî tehditinin algılanması konusunda önemli işler gerçekleştirmişlerdir. Bilgince hazırladıkları itimatnameleri ve güzel söz söyleme kabiliyetleri sayesinde, batıda Balkanlar'dan Kırım'a, doğuda İran'dan Orta Asya'ya ve hatta Hindistan'ın bazı bölgelerine kadar Şii Safevî tehditine

karşı birlik oluşturulması hususunda ikna edici olmuşlardır. Bu çalışmasında yazar, İranlı kâtiplerin, Sultan I. Selim döneminin diplomatik muhabere usûlüne ve Osmanlılar'ın doğu siyasetine olan katkılarına da yer vermiştir.

Kitabın ikinci bölümünü (s. 53-84), Christopher Markiewicz ve Tracey A. Sowerby'nin beraber yazdıkları *Languages of Diplomatic Gift-Giving at the Ottoman Court* başlığını taşıyan makale meydana getirmektedir. Yazarlar, İstanbul'un sahip olduğu dinî çeşitliliğin, buraya gelen mukim elçilerin kendini toplumun bir parçası hissetmesinde ve kimliğini ortaya koymasında önemli bir etken olduğunu belirtmektedirler. Bu dinî çeşitlilik, aynı zamanda elçilerin diplomatik strateji geliştirmesini de etkilemiştir. Diplomatik ilişkilerin önemli bir unsuru haline gelen hediyeleşme merasiminin, Bâbiâli'de hangi protokol çerçevesinde gerçekleştirildiği örnekler yardımıyla açıklanmıştır. Buradan hareketle, belli bazı hediye çeşitlerinin hangi durumlarda verildiği anlatılmış ve hediyeleşme esnasında hediye veren yabancı ülke temsilcisi ile hediye alan Osmanlı temsilcisinin nasıl davranış sergilediği incelenerek, bunun diplomatik ilişkileri okumada önemli bir kaynak olduğu vurgulanmıştır. Hediyelerin maddi değerinin, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin samimiyetini mi gösterdiği, yoksa arzu edilen hale gelmesi açısından ilâve bir anlam içerdiği için mi tercih edildiği meselesi üzerinde de durulmuştur.

Talitha Maria G. Schepers'in *Art and Diplomacy: Pieter Coecke van Aelst's 1533 Journey to Constantinople* başlıklı makalesi ise üçüncü bölümü (s. 85-108) teşkil etmektedir. Bu makale, 1533 yılında İstanbul'a gelen Hollandalı sanatçı Pieter Coecke van Aelst'in yaptığı tahta kalıpla basılmış on parçadan oluşan ve uzunluğu neredeyse beş metreyi bulan resimlerin, sekiz farklı sahnede Osmanlı geleneklerini resmederken Fransızca açıklamalarını da eklediği duvar süsü örneğinde, sanatın hem Osmanlılar'ın kültürel birikimini Avrupa elitine yansıtmada hem de diplomaside ne kadar etkili olduğunu ele almaktadır. Bu resimler, Coecke'un dul eşi Mayken Verhulst tarafından 1553 yılında *Ces moeurs et fachons de faire de Turcz (Türkler'in Âdetleri ve Tarzları)* başlığı altında yayımlanmıştır. Pieter Coecke van Aelst'in İstanbul'a gelişinin ticarî maksatla mı yoksa diplomatik misyonla mı olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, Habsburg elçisi Cornelis de Schepper'in maiyetinde olduğu yönündeki görüşler ağır basmaktadır. Pieter Coecke van Aelst ve Cornelis de Schepper, hem Osmanlı günlük hayatının hem de Avrupa diplomatik ağının içinde kendilerine yer edinmişlerdir. Bunun yanında, Andrea Gritti ve İbrahim Paşa ile olan düzenli görüşmeleri sayesinde, Osmanlılar ile Habsburglar arasında yapılan ilk barış antlaşması gerçekleşmekle kalmayıp, Pieter Coecke van Aelst'in yaptığı tasvirler de hayat bulmuştur.

Dördüncü bölümde (s. 109-131), Maxwell Hudson'ın *Beyond Topkapı: Ottoman Diplomacy Through Venetian Eyes* isimli yazısı yer almaktadır. Maxwell Hudson, diplomasi çalışmaları incelendiğinde, genellikle saraylarda olup bitenlere dikkat çekildiğini, ancak Venedik elçilerinin ülkelerine dönüşlerinde senatoya sundukları raporlarında (*relazioni*), Topkapı Sarayı'nın dışında meydana gelen hadiseleri de ele aldıklarını dile getirmektedir. Buradan hareketle, 16. yüzyılda hem İstanbul'daki diplomasi ve merasimlere daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşmayı tercih etmiş hem de bahsi geçen konularda Avrupalı elçilerin rollerini saptamaya çalışmıştır. Yazar, dikkatimizi saraydan şehire, sultandan memurlarına kaydırduğumuz zaman, elitlerin arasındaki rutin diplomatik etkileşimi gördüğümüzü ve bunun sonucunda da müzâkereler için büyük imkânların doğduğunu kaydetmektedir. Hudson, Osmanlı ile Avrupa arasında diplomasi uygulamaları bakımından farklılıklar görülse de, Avrupalı elçilerin ve Osmanlı'nın kabiliyetli memurlarının bunların üstesinden geldiklerini ve hatta farklılıkları avantaja çevirdiklerini belirtmektedir.

The Foundation of Peace-Oriented Foreign Policy in the Sixteenth-Century Ottoman Empire: Rüstem Pasha's Vision of Diplomacy başlığını taşıyan beşinci bölüm (s. 132-152), Zahit Atçıl tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde, Osmanlı devlet yöneticilerinin ve bilhassa Rüstem Paşa'nın yayılmacı siyasetten vazgeçme nedenleri incelenmektedir. Bunun yanında bu dönüşümün gerçekleşmesinde rol oynayan kilit isimlerin kimler olduğu hususu irdelenmektedir. Yazar, Rüstem Paşa'nın yayılmacı siyasetin ideolojik olarak makûl olmadığını farketmiş olduğunu, diplomasiyi bilinçli bir şekilde 16. yüzyılın ortasında dış politikanın temel aracı olarak kullandığını savunmaktadır. Ayrıca yazar, bu bölümde, mevcut çalışmaların da yardımıyla, Rüstem Paşa'nın barış yanlısı dış politikanın meydana getirilmesi sürecinde en önemli aktör olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Rüstem Paşa'nın, sadrazamlığı boyunca diplomasiye nasıl yön verdiğine, Habsburglar ve Safevîler ile olan barış müzâkerelerinde heyetin başında yer alarak nasıl bir tavır takındığına değinilmiştir. Burada, 16. yüzyılın ortasında yapılan barış antlaşmalarının, Osmanlılar'ın bundan sonraki dış politikasını belirlerken baz alındığı ve yapılacak yeni antlaşmalar için de örnek teşkil ettiği açıklanmıştır.

Kitabın altıncı bölümünü (s. 153-173), Aneliya Stoyanova'nın *The Benefits and Limits of Permanent Diplomacy: Austrian Habsburg Ambassadors and Ottoman-Spanish Diplomacy in the Second Half of the Sixteenth Century* başlıklı makalesi oluşturmaktadır. Yazar, 1547 yılında imzalanan ilk barış antlaşmasından sonra Avusturya Habsburgları ile Osmanlılar arasındaki diplomatik ilişkilerin farklı bir ivme kazandığını ve bundan sonra da Osmanlı başkentinde ilk mukim elçi bulundurduklarını belirtmektedir. Ancak, İspanya Habsburgları, 1578-1581

yılları arasındaki dönem hesaba katılmadığında, İstanbul’da daimî bir elçi bulundurmamışlar ve bu durum da Osmanlılar ile olan diplomatik ilişkilerinde birtakım sorunlara yol açmıştır. İki aşamalı olan yazıda, ilk örnek Habsburglar’ın iki kanadı arasında 1560 senesinde yaşanan diplomatik tecrübe ve kaynakların paylaşımına yöneliktir. Avusturyalı diplomatın Osmanlılar ile İspanya Habsburgları arasında gizli bir mütareke imzalanması için yaptığı müzâkereleri anlattığı raporlarından yola çıkarak, İspanya Habsburgları’nın Avusturya Habsburgları’na nasıl bel bağladığı incelenmiştir. Bu müzâkereler esnasında, Osmanlılar’ın diplomasi anlayışları hakkında önemli bilgiler edinilmiştir. Yazının ikinci aşamasında ise 1580 senesinden bir örnek karşımıza çıkmaktadır. İngilizler, İspanya Habsburgları’yla olan çekişmelerine Osmanlılar’ı da dahil etmek için yoğun çaba sarfetmişler ve III. Murad’ı ikna etmeye çalışmışlardır. Avusturyalı diplomatlar, İngilizler’in II. Felipe ile I. Elizabeth arasındaki çatışmada, İspanyol donanmasını zor durumda bırakmak için Osmanlılar’ın desteğini talep ettiklerinin farkına varmış ve durumu hemen İspanya Habsburgları’na nakletmişlerdir. Aneliya Stoyanova, bu makalede diplomasi, siyasi strateji ve karar alma süreçlerinin birbirlerini nasıl etkilediğinin altını çizmiş ve verdiği iki örnek doğrultusunda yabancı bir ülkede daimî bir elçi bulundurmanın hem avantajlarını hem de sınırlılıklarını saptamıştır.

Yedinci bölüm (s. 174-193) ise Daniel J. Bamford’un *Without ‘Conformitie of Companie’: English Religious Identity and the Diplomatic Corps in Constantinople, 1578–1597* isimli makalesinden meydana gelmiştir. Yazar bu bölümde, Osmanlı başkentinde 16. yüzyılın sonlarında dinin, kordiplomatiğe etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu incelemeyi yaparken, ilk İngiliz mukim elçisi William Harborne ile onun hem sekreteri, hem de halefi olan Edward Barton’ın perspektifinden faydalanmıştır. İlk önce geçici görev için İstanbul’a gelen Harborne, daha sonra I. Elizabeth’in ilk mukim elçisi olarak beş yıl boyunca hizmet etmiştir. Sekreteri olan Edward Barton ise muhbir olarak görevlendirilmiştir. Daniel J. Bamford, William Harborne’un yazdığı mektuplarda kendini kozmopolit yapıya sahip İstanbul’da dinî bakımdan dışlanmış hissettiğini kaydetmektedir. Hem Harborne hem de Barton, burada başarı elde etmenin yolunun Osmanlı yöneticileri ve memurları ile düzenli kişisel temaslardan geçtiğini anlamıştır. Diğer Hıristiyan devletlerin elçilerinden bir adım önde olmanın da ancak Osmanlı toplumu içinde nüfuzu olan kişiler ile bağlantı kurmakla mümkün olabileceğini görmüşlerdir. Özellikle Edward Barton bu konuda başarılı olmuştur. Harem ağaları, valide sultanlar ya da sultan eşleri gibi Harem’deki kilit isimlerle bağlantılar kurmayı başarmıştır. İstanbul’da geniş bir bilgi ağı oluşturan Barton’ın dinî farklılıkları bir kenara bırakıp, gerek kraliçe gerekse Levant Company’nin menfaatleri doğrultusunda faaliyetlerde bulunduğu göze çarpmaktadır. Akıcı Türkçe konuşması sa-

yesinde Osmanlılar'ı etkilemeyi başaran Barton, Hoca Sadeddin Efendi ve Şeyhülislâm Bostanzade Mehmed Efendi ile iyi arkadaş olduğunu iddia etmektedir.

Tetiana Grygorieva'nın *The Tricks and Traps of Ad Hoc Diplomacy: Polish Ambassadors' Experiences of Ottoman Hospitality* başlığını taşıyan yazısı da kitabın sekizinci bölümünde (s. 194-216) yer almaktadır. Yazar, 16. yüzyılın ikinci yarısıyla 17. yüzyılın ilk yarısı arasında geçen süre zarfında, Polonya'nın Osmanlılar'a gönderdikleri geçici elçilerinin başarılı olup olmadığını çeşitli yönleriyle incelemiştir. Buradan hareketle, sadece geçici elçiliğe (*ad hoc*) dayalı diplomasinin, İstanbul'a gelen Leh elçilerinin diplomatik kabiliyetlerini nasıl etkilediği tartışılmıştır. Polonya'nın ikamet elçisi bulundurmaması, geçici Leh elçilerini Osmanlı devlet görevlileriyle temasta bulunmak için, diğer Avrupalı ikamet elçilerinin aracılığına bel bağlamak zorunda bırakmıştır. Kendi ülkelerine mesaj gönderirken bile, Avrupalı ikamet elçilerinin yardımına muhtaç olmuşlardır. İstanbul'da uzun yıllar kalan ikamet elçileri, geniş ve karmaşık bir bilgi ve ilişki ağının parçası oldukları için, herhangi bir siyasî kriz durumunda izole olmamışlardır. Osmanlı Sarayı ile olan doğrudan ilişkileri, diplomatik vazifelerinde başarıyı yakalayabilmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak, Leh elçilerinin geçici süreyle İstanbul'da bulunmaları, böylesi bir ilişki ağının parçası olmalarına engel olmuştur. Tetiana Grygorieva'ya göre, Polonya'nın İstanbul'da ikamet elçisi bulundurmaması, faydadan ziyade zarar getirmiştir.

Dokuzuncu bölüm (s. 217-242) ise Tracey A. Sowerby'nin *Sociability and Ceremony: Diplomats at the Porte, c.1550–1632* başlığını taşıyan makalesidir. Yazar burada, yaklaşık seksen yılı kapsayan zaman aralığında Osmanlılar'ın protokol anlayışlarının, İstanbul'da bulunan yabancı elçilerden müteşekkil diplomatik topluluğu nasıl etkilediğini ele almıştır. Bunun yanında, Osmanlılar'ın teşrifat anlayışlarının, beynelmilel düzen algıları ve yabancı devletlerle olan ilişkilerine verdikleri öneme dair ipuçları barındırdığının farkına varmak da yabancı elçilerin kavrama kabiliyetleri ölçüsünde olmaktadır. Sowerby, Sultan Süleyman döneminde Topkapı Sarayı'nın düzeninde ve teşrifat kurallarında başlayan yenilikle birlikte, padişahın, elçilerle olan doğrudan görüşmelerinin azaltıldığını, sadece şehire geldiklerinde ve şehirden ayrıldıklarında arza kabul merasiminin gerçekleştiğini kaydetmektedir. Bunun yerini, sadrazamla olan görüşmeler almıştır. Sadrazam, bir yandan padişahla Osmanlı elit tabakası arasında aracılık görevini üstlenirken, diğer yandan da padişahla yabancı elçiler arasındaki bağlantının kurulmasını sağlamıştır. Bunun yanısıra makalede, Osmanlılar'ın katı teşrifat kurallarının, yabancı elçiler ile Osmanlı elit tabakası arasındaki ilişkileri şekillendirdiği ve hatta tüm yabancı devletlerin elçilerinin birbirleriyle olan münasebetlerine gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak yön verdiği üzerinde durulmuştur.

Routledge Yayınevi'nin Yeniçağ Tarihi Araştırmaları serisinin son eseri olan bu kitap, dokuz makaleden meydana gelmiştir. Son zamanlarda diplomasi tarihine olan alâkanın artması ile birlikte, diplomasiyi besleyen teşrifat ve kültür unsuru gibi bileşenler de önem kazanmıştır. Osmanlı sarayındaki diplomatik hareketlilik, geniş bir coğrafya boyunca, diplomasi uygulamalarında meydana gelen gelişmelere tesir etmiştir. 1550 ile 1630 yılları arasında vuku bulan diplomatik hareketliliğin çeşitli yönleri, bu kitapta anlatılmaya çalışılmıştır. Bu eserin, Osmanlı sarayı özelinde diplomasi kültürünü inceleme gayretinde olmasının, diplomasi tarihi çalışmalarını açısından son derece kıymetli olduğu kanısındayım. Zikredilen müspet özelliklerinin yanında bu kitap, değinmeden geçemeyeceğim menfi tarafları da barındırmaktadır. Öncelikle, kitapta *Sonuç* bölümüne yer verilmesini beklerdim. Editörlerin, esere dair bir değerlendirme yapmaları, yazılanların eksikliklerini ve sınırlılıklarını ifade etmeleri, ileride yapılacak çalışmalar için aydınlatıcı olurdu. Eserin sonunda yer alan *Kaynakça* kısmında, bölümlerdeki yazıların tamamına ait kaynaklar bir arada verilmiştir. Bunun yerine, her bölüm bitiminde, o yazıyla alâkalı dipnotlardan sonra kaynakça gösterilebilirdi. Zaten, her dipnota bakmak için makale bitimine gitmek zorunda kalan okuyucu, okuduğu makalenin kaynaklarına erişmek için de genel kaynakçadan tarama yapmak zorunda bırakılmıştır. Her ne kadar dile getirdiğim eksiklikler, şekli olup, eserin değerini azaltmıyorsa da, okuyucunun dikkatinin dağılmasına yol açmaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

